

avitatem illam adeas, et donationem illam, etc. *A* *il. vet.*, c. 2.)

C. Mandatum qualiter maritus negotium uxoris prosequatur.

et humana prodit utilitas, et lex Romana it, ut quicumque uxoris suæ negotium fuerit itas, quamvis maritus sit, nihil aliud agat, etc. *il. vet.*, c. 20.)

CLXXXI. *Aliud mandatum.*

luc magnifico fratri illi, ego ille. Omnibus betur incognitum qualiter me senectus adgratiam domat, ut causas meas minime varosequi vel admallare. Propterea precor et o caritati tuæ, etc. (*Marculf.*, *append.*,

CLXXXII. *Aliud mandatum.*

bus institutum est et consuetudine per tem- *B* servatum et quicumque advocatum instruere mandato legaliter dato atque sollemniter con- sium instruere debeat, etc. (*Ibid.*, c. 9.)

CLXXXIII. *Aliud mandatum.*

allico fratri illi, ego ille. Omnibus non habetur tam quam me gravis aegritudo domet, ut elec- tum meam minime valeam procurare. Propterea ritatem tuam ut propter Deum de rebus meis mea elemosynam facere vel dispensare de- ro hoc trado tibi a die presente omnes res i pago illo, in loco cujus vocabulum est ille, terris, mansis, domibus, aedificiis, quantum- visus sum tenere, totum et ad integrum, i dici aut nominari potest, tam de alode, aut aparato, vel de quolibet adtractu, in qui- que pagis aut territoriis visus sum habere, i ad integrum, rem inexactam, per meos i aut andelangs, per hoc mandatum ad meam synam faciendam in pauperes vel sacerdotes

ne formulam de modo conficiendarum episto- *C* formatarum tribuit Attico episcopo Philippus s, tomo VIII Concil., pag. 1892. Illam cor- sed Editionem Labbei. *Sirmundo* quæ includatur intra parentheses,

tibi trado, ut quicquid exinde egeris gesserisve, apud me in omnibus et ex omnibus ratum et aptum atque tractatum delinitumque esse cognoscas. Et, quod nec fieri credo, si ego ipse aut aliquis. Et reli- qua.

CLXXXIV. *De formatis [epistolis].*

Græca elementa litterarum numeros exprimere nullus qui tenuiter Græci sermonis notitiam habet ignorat (*Sirmond.*, *Conc. Gall.*, tom. II, p. 663, 664). Ne igitur in faciendis epistolis canonicis, quas mos Latinus formatas vocat, aliqua fraus falsitudinis temere præsumeretur, hoc a Patribus cccxviii Nicææ congregatis saluberrime inventum est et constitutum, ut formatæ epistolæ hanc calculationis seu supputationis habeant rationem; id est, ut adsumantur in supputationem prima Græca elementa Patris et Filii et Spiritus sancti, hoc est, II. Γ. Α. quæ elementa octogenarium quadragesimum et primum signifi- cant numerum. Petri quoque apostoli prima littera, id est, Π, qui numerus octoginta significat; ejus qui scribit epistolam, prima littera; cui scribitur, secun- da littera; accipientis, tertia littera; civitatis quoque de qua scribitur, quarta; indictionis quoque, id est, temporis qui fuerit numerus adfirmatur. Atque ita his omnibus litteris Græcis, quæ, ut diximus, nume- ros exprimunt, in unum ductis, quæcunque collecta fuerit summa, epistola teneat, hanc qui suscipit, omni cautela requirat expresse. Addat præterea se- paratim in epistola etiam nonagenarium et nonum numerum, (h qui secundum Græca elementa signifi- catur.

Litteræ commendatiivæ.

Sancto et Deo amabili Magnoni (*Sirmond.*, *Conc. Gall.*, t. II, p. 665), dono Dei archiepiscopo ex Senonica urbe. Ego enim in Dei nomine Ebroinus, dono Dei archiepiscopus ex Biturige urbe, etc. (*Marculf.*, *append.*, c. 12).

sic leguntur : « ... qui, secundum Græca elementa, significat AMIIN. » Videnda est Nota Sirmondi in numeros qui in formatis observabantur (*Concil. Gall.*, tom. II, p. 661.)

FORMULÆ ANDEGAVENSES.

MONITUM.

formulas ex antiquissimo Codice Weingarten- *D* inœvia monasterii edidit Mabillonius tomo IV n Analectorum. Illas reperit sub hoc titulo : *isti nomine incipiunt Dictati*. Has tamen for- Andegavenses appellat, propterea quod ex illis provinciæ expressæ sint ab eo qui eas munes formulas, detractis nominibus pro- redegit, retinendo passim nomen Andecavis s. In fine formularum hæc exstabat clausula : *spis mundi usque ad passionem Christi v mil- xviii anni fuerunt. Abinde peractis regnum s, Chlothario, Theodorico, et Childerico, a initio anni sunt v millia dccclxxx, in anno tertio rico regis*. His verbis tempus scripti Codicis s exemplaris, nempe annum tertium Theo- Fertii, filii Chlodovei Junioris, designari pu- tabillonius; atque ideo, cum in iisdem for- Childerberti regis nomen semel occurrat, i ad Childbertum Tertium revocandas esse, quæ ante ejus regnum exaratae sint; nec ad

Childbertum Secundum referendas, quippe ejus nulla apud Andecavos fuerit auctoritas; sed eas Childerberti Primi temporum et principatus esse assi- gnandas conjiciebat. Verum hanc sententiam muta- vit in Supplemento Librorum de Re diplomatica, in quo has formulas recedendas curavit. Ibi enim Co- dicem Weingartensem anno tertio Theodorici iv exaratum putat, nomenque Childerberti regis in for- mulis non semel expressum, vel de Childerberto Primo, vel saltem de Childerberto Tertio intelligi posse. Omnes Codicis nævos, quos sanare facile erat, retinuit Mabillonius, doctorum virorum exem- plum secutus, imo veterum instrumentorum scri- pturæ rationem, ut constat ex libro i et vi de Re diplomatica. Abstinnit a fusioribus notis, quoniam loca, si qua sunt difficiliora, satis explicant eruditæ Bignonii notæ in Marculfum. Hæc collectio continet formulas LIX, in quibus lex Romana, consuetudo pagi, et principalis seu regalis potestas, sæpe me- morantur.

INCIPIUNT DICTATI, SEU FORMULÆ ANDEGAVENSES.

I. *Formula solemnis de dote.*

Hic est testamentum quarto regnum domni nostri Childeberto Reges, quod fecit missus ille Chestantus. Cum juxta consuetudinem Andicavis civitate, curia publica resederet in foro, ibique vir magnificus illi prosecutor dixit: Rogo te, vir laudabilis illi defensor, illi curator, illi magister militum, vel reliquum curia publica, utique obticis patere jobeatis, quia habeo quid apud acta prosevere [prosequi] debiam. Defensor principalis simul et omnis curia publica dixerunt: Patent tibi cotecis [codices] puplici; prosequere quæ optas. Obedire illa per mandato suo pagina mihi injunxit, ut prosecutor existere deberit, qualiter mandatam, quam in dulcissimo jocali [jugal] meo illo fici [feci] pro omnis causationis suas, tam in paco [pago] quam et in palacio, seu in qualibet loca, accidere faciat illa porciones meas, quem ex alote parentum meorum ei legibus obvenit vel obvenire debet, aut justissime ei est reddendum. E contra parentis suis vel contra cujuslibet hominem accidere vel admallare seu et licitare facias inspecto illo mandato, quem in dulcissimo jocali meo illo fici, gestis municipalibus adlegare debeam. Curia vero dixerunt: Mandato, quem tibi habere dicis, accipiat vir venerabilis illi diaconus et amanuensis. Illi prosecutor dixit: Rogo domno meis omnibus publicis, ut sicut mandatam istum legebis cognovistis esse factum, ut dotem quem præ manibus tenio, vobis præsentibus in foro puplico jobeatis recitari. Curia vero dixerunt: Dotem quem te dicis præ manibus retinere, illi diaconus et amanuensis Andecavis civitate nobis præsentibus accipiat relegendum. Quo accepto dixit:

Incipit mandatam.

Domno mihi jocali meo illo. Rogo adque supplico dulcissima gratia vestra, ut ad vicem meam omnis causationis nostris, tam in pago quam et in palacio, seu in qualibet loca accidere faciatis; et illas portiones nostras, quem ex alote parentum meorum mihi legibus obvenisse vel obvenire debet, aut justissime nobis est reddendum, hæc contra parentes meus vel contra cujuslibet hominum accidere vel admallare seu adlicitare faciatis. Et quicquid exinde ad vicem nostram egeris, feceris, gesserisve, etenim me habiturum esse cognoscas rectum. Juratum mandatam Andecavis civitate, curia publica.

Incipit cessio.

Dulcissima et cum integro amore diligenda sponsa mea, illia illius, nomen illa, ego illi. Et quia, proptio Domino, juxta consuetudinem una cum voluntate parentum tuorum sponsavi, proinde cido tibi de rem paupertatis meæ, tam pro sponsalitia, quam pro largitate tuæ, hoc est casa cum curte circumcincta, mobile et immobile, silvas, pratus, pascuas, aquas aquarumve decursibus, junctis et subjunctis, et in omnia superius nominata, tu dulcissima sponsa mea, ad die felicissimo nuptiarum tibi per hanc cessione dilecto adque transfundo, ut in tuæ jure hoc recepere debeas. Cido tibi bracile valente solidus tantus, tonencas tantas, lectario ad lecto vestito valentes solidus tantus, inauras aureas valente solidus tantus, annulus valentes solidus tantus. Cido tibi caballus cum sambuca et omnia stratura sua, boves tantus, vaccas cum sequentes tantus, ovis tantus, solidis tantis. Hæc om-

^a Vide Marculfum, lib. II, cap. 28, supra.

A nia subscripta rem in tuæ jure et domenacione hoc recipere debias, vel posteris tuis, si inter nus procreati fuerunt, dereliquentis, salvo jure sa: et illius, cujus terræ esse videtur. Et si fuerit ullo unquam tempore, qui contra hanc cessione ista, quem ego in te bona voluntate conscribere rogavi, aut ego ipsi, aut ullus de heredibus meis vel propinquis meis, aut qualibet homo vel extranea aut emissa persona venire voluerit aut agere, vel repotire præsumperit, ante lite ingressus duplet tibi tantum, et alio tantum, quantum cessio ista continet, aut eo tempore meliorata valuerit; et repetitione sua non obtentat effectum; et hæc cessio ista atque voluntas nostra omni tempore firma permaneat.

Post hæc curia ait: Se adhuc aliquid abis ex hac causa aut agere debias, dic tu in præsentem. Illi prosecutor dixit: Gratias ageamus magnitudine vestræ, quod dotem sua scripta quem prosequio, gestis municipalibus, ut habuit caretas vestra, allegasse... fecisse vobis ex more conscripse....

II. *Hic est venditio, qui se ipsam vendit.*

^a Domno mihi illo, necnon et conjux sua illa, ego illi. Quia conjunxerunt mihi negligentias, quod res vestras furavi, et in aliter transagere non possum, nisi ut integrum statum meum in vestrum debiam implere servitium: ergo constat me nullo cogente imperium, set plenissima voluntate mea; et si de hac causa reprobis apparuerit, pro ipsa negligentia integrum statum meum in vestrum servitium obligare debiam, ac cedere [F., accipere] a vobis pretium in quod mihi conplacuit, solidus tantus, ut quidquid ab hodierno die de memetipso facere volueritis, sicut et de reliqua mancipia vestra obnoxia, in omnibus Deo præsole habeatis potestatem faciendi quod volueritis. Si fuerit ego ipsi, aut aliquis de propinquis meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc venditionem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inferat inter tibi et fisco solidus tantus vobis componat, et quod repetit vindicare non valeat, et hæc venditio atque voluntas mea firma permaneat.

III. *Hic est venditio de homine in esceno posito.*

^b Domno mihi proprio illo, ego illi. Et quia conjunxerunt mihi culpas et meas magis negligentias pro furta quid feci, unde ego in turmentas fui, et eologias feci, et morte periculum ex hoc incurre debui: set habuit pietas vestra datis de ris [res] vestras solidus tantus. Ideo hanc epistolam venditione de integrum statum omni peculiare meo vobis emittendam curavi, ut quidquid ab hodierna die de memetipso facere volueritis, sicut et de reliqua mancipia vestra originaria, in omnibus Deo præsole habeas potestatem faciendi. Et si fuerit ego ipsi, aut aliquis de propinquis meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc venditionem, quem ego ipsi bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inferat inter tibi et fisco solidus tantus vobis componat, et quod repetit nihil valeat vindicare, et hæc venditio perenni tempore firma permaneat.

IV. *Hic est venditio de terra conducta.*

Ego enim illi. Constat me vindedisso, et ita vindedi ad venerabile fratri illa vineola plus meus juctus tantus, et residit in terraturium sancti illius, in iundo illa illa, et accivi a vobis pretium, in quod

^b Vide ibid.

mihî emplacuit, hoc est soledus tantus, ut de ab hodiernum die memoratus emptor quicquid de ipsa vinea facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero (quod esse non credo) se fuerit aut ego ipsi, aut ullus de heredibus meis, aut qualibet opposita persona, qui contra hanc vinditionem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, venire aut resultare præsumpserit, dupplit tantum et alio tantum quantum hæc vinditio ista contenit, et quod repetit vindicare non valeat, et hæc vinditio omni tempore firma permaneat. Actum Andecavis.

V. *Incipit securitas de supersallitione hic est.*

Dum non est incognitum, qualiter aliquos homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, mallavit de res suas, et ipse illi male ei exinde numquam fecisset. Proinde ipsi illi ante bonis hominibus convenit, ut hanc epistolam facere deberit, ut nullo unquam tempore contra ipso agere non præsumat. Quod si illi, aut aliqua persona ad vicem suam ipsa causa resultare præsumpserit, soledus tantus inter tibi et fisco componere debiat, et quod repetit vindicare non valeat, et hæc securitas firma permaneat.

VI. *Incipit item securitas.*

Dum non est incognitum, quia ante hos dies aliquos homo nomen illi, litem in via publica apud illo ei habuit, et cobebus [F., cobetus] super eum ipsi illi ei posuit: sic taliter convenit ipsius homo ad mediantis bonis hominibus, ut huic securitate ipsus homo de ipsus cobebus seu et de ipsa lite, quem apud mihî ahuit, facere deberit: quod ita et fecit. Et (quod futurum esse non credo) si fuerit ut ego ipsi, aut aliquis de heredibus meis, vel qualibet opposita persona, qui contra hanc securitate resultare præsumpserit, soledus tantus ei componat, et quod repetit nihil valeat vindicare, et hæc securitas ista perenni tempore firma permaneat.

VII. *Incipit securitas.*

Domno venerabile et in Christo patri illo Abbate vel omnis congregatio nostra et domni illius, ego illi. Et quia ad petitionem meam habuit pietas vestra fecisset mihî beneficium de rem vestra, et domni illius, hoc est lorello cognomenante, in pago illo, cum casis, campis, terris, mancipiis, acolabus, pratis, piscibus, aquis aquarumve decursibus, vestrum præjudicium, et domni illius tenere et possidere debuit; et spondio vobis annis singulis cinsosoledus tantus, et post quoque meum discessum jure vestro et domni illius cum rem meliorata, quantumcumque in ipso loco inventum fuerit, revertatur, et accipiatur absque ullius contrarietate aut repetitione propinquorum meorum, annuante Domino, ut mus [mos] est virorum atque magnorum opidi, confirmandum.

VIII. *Incipit concamius.*

In Dei nomen placuit atque convenit inter illus et illus, ut inter se campellus commutare deberint, quod ita et fecerunt. Hoc est, dedit illi ad ratione illo campo ferente modius tantus, et est super terretorio sancti illius, et subjungat de nus latus campus illius. Similiter in alio loco dedit illi super ipso terretorio ad ratione illo campello ferente modius tantus, et subjungat de uno latere campus illius: ut quicquid exinde facere voluerit, absque præjudicium sancti illius, cujus terræ esse videtur, liberam in omnibus habeas potestatem. Si fuerit unus quis qui contra pare suo agere aut resultare præsumpserit, partem quod accepta pare suo amittit, et insuper multa legis damnum incurrit. Et hæc epistolas uni tenorum conscriptas, quem inter nus [nos] fieri rogavinus, firmas permaneant.

IX. *Incipit vindicio, quam facit qui se ipso vindit.*

Domno fratri illo, necnon et conjux sua illa, ego illi, qui commaneo in pago illo. Constat me vindice

* Vide Marcullum, lib. 11, cap. 23, supra.

A disse, et ita vindedi vobis vernacula juris mei, nomen illo, et accipi inde precium in argento unciis tantas: ut quicquid ab hodierna die ipso vernaculo facere volueritis, habendi, tenende, donande, vindende, seu commutandi, quomodo et de re aliqua mancipia vestra obnoxia exinde facere volueritis, liberam habeatis potestatem. Et si quis, ego ipsi, aut aliquis de heredibus meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc vindicione, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inter tibi et fisco soledus tantus vobis componat, et quod repetit nihil valeat vindicare, et hæc vindicio adque voluntas mea perenni tempore firma permaneat.

X. *Incipit judicium.*

Veniens homo, nomen illi, ante venerabile vir illo abbate vel reliquis viris venerabilibus adque magnificis, quorum nomina subtils tenuntur inserti, interpellabat aliquo homine nomen illo, quasi servitium ei redeberit; et illi taliter de præsentate aderat, et hoc fortiter denegabat, quod servitium numquam redeberit. Interrogatum fuit ipsius illo de sua agnacione alius homines in suum, servitium habebat, an non: et ipsi illi taliter locutus fuit, ut hoc non redebebat, nam ipsi illi servitium ei non redebebat, at de agnacione aut de comparato ut hoc inter se intenderent, ut dum ipsi illi alius homines de sua agnacione non redebebat. Sic viam fuit ipsius abbati vel quibus in eus aderant, ut ipsi homo apud homines xij, manu sua xij, in basilica domne illius, in noctis tantis conjurare deberet, quod de annis xxx seu amplius, servitium ei numquam redodebat; se hoc facere potebat, ipsi illi de hac causa contra ipso illo compascere deberit: sin autem non potuerit, hoc inmendare studiat.

Incipit notitia de supradicto judicio.

Notitia sacramenti, qualiter vel quibus præsentibus ingressus est illi apud homines tantus ingenuos super altare illius Andecavis civitate, pro eo quod homine, nomen illo, ipso pro servitium interpellabat ad vicem genitore suo seu et genetricis sua. Juratus dixit, juxta quod judicium ex hoc loquitur per hanc loco sancto et divina omnia quod hic aguntur, de annis xxx seu amplius sub ingenuetate nomen resedi: nam et ipsi superius nomenatus servitium non reddi, nec redebio pro reverentia loci. Id sunt quorum præsentia.

XI. *Incipit judicium.*

Veniens homo, nomen illi, Andecavis civitate, ante illo agente vel reliquis qui cum eo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi jumento suo ad furtis conditionibus abuissit, et ipsi illi una cum genitore suo ibidem aderat, et hoc fortiter denegabat, quod ipso jumento numquam habuisset. Sic visum fuit ipso agente qui cum ipso aderant, ut genitor suos illi pro filio suo illo, quia et ipsi genitor apud homines tantus ipsi illi in basilica domni illius in noctis tantus pro filio suo excusare deberit; se hoc facere potebat, ipsi illi contra ipso illo compascere deberit: sin autem non potuerit, hoc contra ipso emendare studiat.

Incipit notitia.

Noticia sacramenti, qualiter vel quibus præsentibus ingressus est illi in basilica domne illius pro judicio, illo agente juratus dixit: Per hunc loco sancto et divina omnia quod hic aguntur, que hic Deo plenius offeruntur, unde me illi reputabat [reputabat], quasi jumento suo ad furtis conditionis post me habuissit, et per meum ingenium ipso jumento digere habuisset, nec ipso jumento numquam habui, nec per meum nullum ingenium ipso jumento numquam perdidit, nec aliud tibi de hac causa non redebio, nisi isto edonio sacramento.

XII. *Incipit a salsadia.*

Noticia salsadii, qualiter vel quibus præsentibus illi homo placetum suum adiendit Andecavis civitate ka'endas illas, per iudicio illustri illo comite, vel auditores suis, ac contra homines his nominibus illus et illus, vel generici eorum, nomen illa, una cum abnuncio eorum illo, dum dixerit, quasi aliqua femena, nomen illa, genitore eorum, nomen illo, pro maleficio eum interfecisset. Qui ipsi jam superius nomenati placetum eorum legebus a mane usque ad vesperum visi fuerunt custodisse. Nam ipsa femena nec ad placetum advenit, nec misso ad persona, ad-direxit, qui sonia redebuisse. Propterea necesse fuerit predictis hominibus, ut hanc noticiam, honorum hominum manibus roboratas, proseguere deberent, qualiter et visi sunt fecisse.

XIII. *Incipit item salsadia.*

Noticia salsadii, qualiter vel quibus præsentibus veniens homo, nomen illi, placetum suum adiendit Andecavis civitate, in basilica domni illius, unde eum hæc contra homine, nomen illo, quem ante illo agente fuit irratione pro iumento suo, etc.

XIV. *Item salsadii.*

Noticia qualiter salsadii, vel quibus præsentibus veniens illi in basilica sancti illius Andecavis civitate, placetum suum adiendit contra homine, nomen illo, quem ante illo agente fuit irrationes pro agente, quod hoc die illo quod fecit mensis illi dies tantus, conjurare deberit una cum hominis suis, qui illi ad placetum adfuit, una cum testis suis pro legibus triduum custodivit et salsadivit; nec illi nec ad placito adfuit, nec ulla persona ad vicem suam direxit, qui ipso placito custodisset, aut sonia nunciare deberit: quos præ-ens placitus ipsius fuit custoditus aut salsadivit; aut hanc noticiam manibus eorum subter firmaverunt.

XV. *Incipit Sacramentalis.*

Breve sacramenti, qualiter et quos præsentibus ingressus est homo, nomen illi, Andecavis civitate, die illo, quod fecit menses illi, dies tantus, in basilica domne illius. Juratus dixit: Per hunc loco sancto et divina omnia quæ hic aguntur, quæ hic Deo plenius offeruntur, unde mihi homo, nomen illi, interpellabat, eo quod caballo suo iurasset, aut in taxato post me habuisset; hoc conjurare quod caballo suo, quem mihi reputabat, nunquam furavi, nec consciens ad ipso furandum nunquam fuisset; nec post me in taxata ipso caballo nunquam habui, nec alio tibi exinde non redebio, nisi isto edonio sacramento, quem iudicatum habui, et legibus transibi. Id sunt qui hunc sacramento auderunt, manibus eorum subter firmaverunt.

XVI. *Incipit noticia.*

Noticia qualiter vel quibus præsentibus illi et illi placetum eorum adtenderunt Andecavis civitate, in basilica domne illius, pro iudicio illo præposito, unde aliqua femina, nomen illa, habuit interpellatus pro illa re, qui illi et germanus suos illi ad ipso placito advenerunt, et homines suos hic præstaverunt, ut ipso sacramento excusare deberent. Nam ipsa illa femena ad ipso placito adfuit; et ipso sacramento menime recipere voluit, qui illi ex germano suo illi placitum eorum legibus custodierunt. Propterea necessarium fuit, ut ex hoc noticia accipere deberent: quod ita et fecimus.

XVII. *Incipit vacaturia.*

Dum cognitum est, quod homo, nomen illi, vinditione de integrum statum suum ad homine, nomen

^a Mabillonius putavit *salsadium* designare impedimentum, excusationem; sed hoc ex contextu non apparet; immo clarum est esse testimonium iudiciale comparitionis ex parte impetran-^{is}, sive constituti

A illo, et cogit [conjugem] sua illa, et ipsa vinditione menime [minime] invenisse non potuerunt. Proinde manus nostras firmatus vobis emittendam curavi, ubi et ubi ipsa vinditio inventa fuerit, inanis permaniat, et hæc vacaturia firma permaniat.

XVIII. *Incipit item vacaturia.*

Dum cognatum est qualiter aliquis homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, cautione inmissa habuit pro factum suum, quo ei beneficium facit argento uncias tantas, ut inter annus tantus, quatecumque ei servitium inuaxerit, ei facere debiret. Et ipsi homo cautione menime invenire non poterit. Proinde mano mea et honorum hominum vacaturia tibi proinde dedi, dum tu ris [res] meas rededisti, ubi et ubi cautio ipsa inventa fuerit, vacua et inanis permaneat, et hæc vacaturia firma permaniat.

XIX. *Incipit vindicio.*

Domno mihi semper illo illi. Et pro necessitate temporum et vidi [F., vitæ] compendium etiam sterilitas et inopia præcinxit, ut in aliter transagere non possum, nisi ut integrum statum meum in vestrum debiam implere servitium. Ergo constat me nullo cogente imperio, sed plenissima voluntate mea, et accipi a vobis pro superscriptum statum meum. hoc est in quod mihi complacuit, in auro valente soledus tantus, ut quicquid ab hodiernum diem de memetipso facere volueris, sicut et de reliqua vestra obnoxia, in omnibus Deo præsole habeatis facultatem faciendi. Si quis vero aut ego ipsi, etc., ut supra.

XX. *Incipit ingenuitas a die præsentis.*

^b In Dei nomen ille, delectissimo nostro illo. Noverit iste pro divinitatis intuitu et animæ meæ remedium vel æterna retributione tua, eatenus a die præsentis ingenuum esse præcipimus, tanquam ab ingenuis parentibus fuisse procreatus, et nullius tibi heredum ac proheredum meorum nec servitium, nec ullum obsequium ultra debere cognoscas, sed potius a defensione sanctum illius in integra valeas residere ingenuitas. Et si fuerit unus de heredibus meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc ingenuitatem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, venire aut resultare præsumperit, in primitias Dei incurrat iudicium, et de sanctorum loca efficiatur extraneus, et insuper multa legis damnum incurrat auri libra una, argento pondo tantum; et quod repetit vindicare non valeat, et hæc ingenuitas perenni tempore firma permaniat.

XXI. *Incipit vindicio.*

Ego enim illi constat me vendidisse, et ita vendedi ad illo campello ferente modius tantus, et est super terraturio sancti illius, in villa illa, et subjungit de terra illa, deuo latere campus illius, taxato precio: hoc est in quod mihi complacuit, valente soledus tantus, ut quicquid ab hodierna die de ipso campo agere volueris, absque præiudicium sancti illius, cujus terræ esse videtur, liberam in omnibus habeas potestatem. Et si fuerit ego ipsi, etc.

XXII. *Incipit cautio de vinea.*

Ego enim illi. Constat me accepisse, et ita accepi per hanc cautionem ad præstetum beneficium de homine, nomen illo, hoc est in quod mihi complacuit, in argento soledus tantus; et in pignore tibi conditionis demitto tibi pro ipso beneficium inter annus tantus vinia medio iucto [jugere] tantum, qui est super terraturium sancti illius, in villa illa, et subjungit de uno latere vinias illius, ut interim res vestras micum habuero illa blada, quem ibidem Deus dederit, in tuam revoces potestatem. Et quod, si

diei iudicialis id enim *salsadia* vult) observationem (Eccardus, in notis ad legem Salicam, tit. xi, Edit. Heroldi.)

^b Vide Marculfum, lib. ii, cap. 32.

adsolet, ipsi annus tantus completi fuerunt, rem A
vram reddere debiam, et cautionem meam reci-
pere facias, aut tibi, aut cui cautionem istam dederis
ad exagendum.

XXIII. *Incipit ingenuitas.*

Dilectissimo nostro illo ego ille. Noveris te pro
divinitatis intuitu et anime meae remedium, vel
aeterna retributione eatenus ad iuncum servitudinis tibi
absolvemus, ut quamdiu advixeris, de meum non
discedas servitium; et post meum quoque discessum
cum omni peculiare quod habes, aut laborare potu-
eris, ingenuam ducas vitam, tanquam se ab inge-
nuitis parentibus fuisses procreatus, et nullius tibi nec
servitium, nec nullum obsequium heredum ac pro-
heredum meorum te quicquam redere cognoscas,
nisi sub defensione sancti basilici domni illius præ-
beas obsequium, non requiratur. Si quis (quod fu-
turum esse non credo) si fuerit unus de heredibus
meis, vel qualibet obposita persona, qui contra hanc B
ingenuitatem, quem ego bona voluntate fieri rogavi,
agere conaverit, in primitus Dei iudicio, et a
liminibus ecclesiarum, basilicarum vel omnium
sacerdotum excommunicus accipiat illa maledictionem,
quem Juda Scariotis accipiat, et mea voluntate cum
Christo accipiat misericordia; et quod repetit num-
quam valeat sua voluntas obtinere, et ingenuitas ista
perenni tempore firma permaneat.

XXIV. *Incipit iudicius.*

Eveniens illi Andecavis civitate ante illo Præ-
posito vel reliquis hominibus, qui cum eo aderant,
interpellabant aliquo homine, nomen illo, quasi ani-
malia per sua menata eos ducere habuissent, et ipsa
animalia per sua menata aliquas mortas fuerant, et
ipsa pecora illi exortitassit, posteaque mortas fue-
rant. Interrogatum fuit ipsi illi quid de hac causa
responso daret; et ipsi illi taliter locutus fuit, quod
nec sua animalia numquam menassit, nec per sua
menata ipsa animalia degere numquam habuissent, C
nec de manus suas exortitatas numquam fuissent.
Propterea visum fuit ad ipso Præposito, vel qui cum
ipso aderant, ut in noctes tantas apud homines tan-
tus ipsi illi in basilica domni illius excusare deberit:
se hoc facere debebat, de hac causa ipsi illi compa-
scere debuit: sin autem non poterit, quicquid lex
de tale causa edocet emendare stodiat.

XXV. *Incipit vindicio qui se ipsum vindit.*

Domno magnifico fratri illo, necnon et conjux sua
illa. Nus enim illi et cogite sua illa constat nus
vindedisse et ita vendedimus a vobis estus [status]
nostros cum omni peculiare quod habemus aut locare
peteremus, manso et terra vel viniolas, quantum-
cumque ad die præsentem possidere videtur, in fundo
illa villa in se super terra ecclesie Andecavis, vel
ubique habere visi sumus. Unde accipimus de vobis
precium quod nobis conplacuit, hoc est in auro va-
lente soledus tantus, ut post hunc diem memorati
emptores quicquid de nus ipsis vel de heredis nostris
facere voluerint, habeant potestatem faciendi. Si
quis vero, etc.

XXVI. *Incipit securitas.*

Dum non habetur incognitum qualiter aliqua fe-
mina, nomen illa, apud hominem sancti illius,
nomen illo, litis intentione habuit de illo raptio, quod
ipsa fuit, ut ipsa ad pacem concordiam voluntate ad
ipsa femina facere deberent: quod ita et fecerunt.
Unde convenit, ut si homo manu sua firmata exinde
accipere deberet, quod ita et fecit, ut se ipsa femina
post hunc diem resultare voluerit, contra hominem
soledus tantus componat. Facta securitas.

* Rauba hic depositum, alias furtum.

† Ad parciaricias, id est, ad partem, seu medietatem.

XXVII. *Incipit vindicio proprietatis.*

Domino venerabile et in Christo Patri illo abbate
ego illi et conjux mea illa. Constat nus vindedisse,
et ita vindedimus vobis terra proprietatis nostrae,
in loco noncupante illo, et accipi proinde pretio de
vobis in quod nobis conplacuit, hoc est in argento
soledus tantus, etc. Et hæc vindicio perenni tem-
pore firma permaneat stipulatione subnixâ. Actum
est.

XXVIII. *Incipit iudicius.*

Veniens illi Andecavis civitate ante illo agente,
necnon et illo, vel reliquis qui cum illo aderant,
interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi fossa-
sado per terra sua, in loco nuncupante, qui vocatur
illa villa, qui aspectus ad illa, ei fossadasset. Et taliter
ipsi homo dedit responso, quod terra sua fossado
fecisset: nam terra ad illo homine numquam fossa-
dasset. Visus fuit ab ipsis magnificis, ut illi in noctis
tantas apud homines tantus vicinis circa manentis
de ipsa condita mano sua quarta in basilica domni
illius senioris excusare deberet, quod terra sua malo
ordine numquam fossadasset. Si hoc facere potebat,
quietus et securus resediit; sin autem non potuerit,
contra ipso hominem satisfacere debeat.

XXIX. *Incipit iudicius.*

Veniens homo, nomen illi, aput femina, nomen
illa, qui fuit conjux illa quondam germanus illius,
ante venerabile vir illi abbate, interpellaverunt ho-
minem, nomen illo, quasi servitium qui fuerunt
ipsius illi, quondam post se habuissent comandatas,
hoc est illam rem qui illi ad præsens aderat: et hoc
totum fortiter denegabat. Interrogaverunt ipsius illi,
se [si] habebat homines qui de præsentem fuissent, ut
vidissent quando ipsa a rauba ipsi illi et ille com-
mandasset. Taliter visum fuit ab ipso abbate, vel qui
cum eo aderant, in noctis tantis daret homines
tantus bene fidem habentes vicinis circa manentis,
qui de præsentem fuissent et viderent suprascripto
illo quondam ipsa rauba ipsi illi comandasset, ut
hoc in basilica domni illius conjurare deberit, ipsius
illi per legem emendare stodiat. Sin autem non po-
tuerit, de hac causa ipsi illi omni tempore ductus,
quietus atque securus valeat resedere.

XXX. *Incipit item iudicius.*

Veniens illi ante illo abbate vel reliquis qui cum
eo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen
illo, quasi vineas suas, quæ erant illius, quondam
illi ad parciaricias dedisset, ut quamdiu ipsi illi se
aplicavit, ipsas vineas ad parciaricias habere de-
beat. Interrogatum fuit ipsius illi, si ipsas vineas
apud ipsas fuerunt, an non. Taliter ipsi locutus
fuit, quod illas convenientias, quod ipsi illi dicebat,
apud ipso numquam habuit. Visum fuit ipsius ab-
bate, ut dum hoc denegabat, quod ipsas conve-
nientias numquam habuit, ut apud homines tantus in
basileca domni illius excusare deberet, quod ipsas
convenientias inter se numquam habuissent. Se hoc
facere potebat, precium, quod de ipso illo acciperet
ei reddere debeat: sin autem non potuerit, contra
ipso emendare stodiat.

XXXI. *Incipit appentis.*

Dum non est incognitum, qualiter aliquis homo,
nomen illo, et conjuge sua illa, in terra eorum, in
loco illo, per nocte fuit a pessimis naufragium pas-
sus, et exinde perdidit et pecunia sua, et mobele
suo, seu et instrumenta sua quam plures, vindic-
tionis, dotis, composcionalis, contullitionis, pactis,
commutationis, convenientias, securitates, vacuatur-
rias, iudicius, et noticiâ. Unde necesse ei fuit ad-
vocare iudicis seu et vicinis circa manentis, seu et
universa parocia illa, et ibidem invenirent et ostia

† Vide Marculfum, lib. 1, cap. 55 et 54, supra.

ana fracta, et portis suas conquassatis, et ipso loco graviter devastata. Proinde petit ab ipsos bonis hominibus: in eundem prospecto accesserunt, invenerunt sicut tum esset, cuius nomina subter sunt inserta, ut hunc noticia relatione præsto ei adfirmare deberent. Quod ita et fecerunt, qualiter melius possit Andecavis civitate adfirmare.

XXXII. *Incipit item appennis.*

Quicumque ad latrunculos, sceleratoribus, seditionis seu incendiaris, in qua provincia vim aut damnum pertulerit, oportet hoc eundem rectores civium seu curiales provinciarum, in qua perpetratum fuisse perhibetur, palam ostendere, et publica denuntiatione manifestare. Igitur cum pro utilitate ecclesiarum vel principale negotio apostolicus vir, illi episcopus; necnon et inluster vir illi comes, in civitate Andecave cum reliquis venerabilibus atque magnificis rei puplice viris resedisset. Ibiqve veniens homo, nomen illi, palam suggereret, cui casa sua in loco noncupante illo, eo quod mali homines per cæcâ nocte ad casa sua in loco noncupante illo advenissent, et ostia sua frigissent, vel res suas, aurum, argentum, species, vestimentum, fabricaturas suas, vasa ærea, vel reliquas res quamplures, cum strumenta cartarum vindicionis, cautionis, cessionis, donationis, dotis, compositionalis, contulationis, pactis, commutationis, convenientiis, securitatis, vacaturias, iudicium et notitias, oblationis, vel reliquas res quamplures, quam longum est per singula minustire, ad furtis causis deportassent. Unde per ipsas cartas pluras terras post se dicere venditum: et in crastinum locale accessione una cum bonas extraneas personas vicinis circa manentis in ipso loco manibus eorum roboratas accessisse: et ob hoc cognita relatione ante superscriptus senioris præsentabant ad relegendum, per quem ipsum seniores cognoverunt, quod ipsa causa taliter acta vel perpetrata fuisset. Dum taliter diligentia inquirere videtur, sublectum fuit ad ipsas bonas straneas personas vicinis circa manentes, qui bene optime ex hoc comperti aderant, quid exinde cognoscibant, veraciter enarrare deberent, se ipsi homo taliter præbuerunt testimonium, ut inspecta illa epistola, quem illi præsentabat, sua denuntiatione veraciter concordabant. Dum sic in omnibus devoluta claruit, si superscriptus pontifex et ipsi comis, vel qui cum eo aderant, denuntiaverunt ipsius illi, ut quicquid per annorum spatia de eo tempore usque nunc recte et legaliter possederat, mantea obsoleve principale negotio recto tramite testata lege servit, res suas ipsi aut heredis sui tenere et possidere faciant. Et pro præsentate et futura tempora convenit, ut hanc cartola, qui vocatur appennis, præfatorum seniorum vel reliquorum civium eorum manebus roboratas acciperet, adfirmare deberet: quod ita et fecit: ita ut duo appennis cœqualis ex hoc affirmatus accipiat, unum, quem ipsi apud se retineat; et alium, quem in foro puplico suspenditur. Facto Appennis.

XXXIII. *Incipit noticia ad appennis firmare.*

Cum per cæca cupiditate per loca orbana semper hostis antiquus bella consurget, et solent homines perferri et pessimi per malus intolerabilia mala subire, tam ab hostibus, quam latrunculis, per talas et fortes, per captores et rapaces commovere, et commutare gravis damnos ætatis. Igitur non est incognitum qualiter aliquo homine, nomen illo, contegit gravis naufragius, quod in villa illa casa sua per nocte fuit effracta, et omnes præsidios suos, aurum, argentum, aramentum, vestimentum, utensilia, pecunia, seu strumenta cartarum quamplurimas, vindicionis, cautionis, cessionis, donationis, dotis, compositionalis, pactis, commutationes, conve-

* Vide Marcullum, lib. II, cap. 15, supra.

nientiis, securitatis, vacaturias, iudicium et notitias, seu et omnes solemnitas, per quem a longo tempore usque modo res suas domavit, per ipso furto exinde fuit deportata. Proinde necesse fuit predicto illo in crastinum maturius mane iudici pupleco vicinis circa manentes, ad ipso loco convocare: et ibidem venientes invenerunt sic esse factum, seris incisus ostias concapolatas, portas perforatas, conscensa seu et universa quæ supra memoravimus, per ipso furto perinde esset abstracta. Dum sic cessit veracis, ut melius possit exinde appenne in civitate regione ipse ipsius prosequere et adfirmare, petit ad ipsius vicinus et iudice, qui in ipsa cautione fuerunt, manibus propriis in hunc prospectam notitia relationis adfirmare deberent: quod ita et fecerunt.

XXXIV. *Incipit [libellus] dotis.*

Annum ^a IV regnum domini nostri Childeberto reges. Ego in Dei nomen illi fateor me hunc libellum dote scribere debere, quod ita et fecerim, ad dulcissima sponsa mea, nomen illa, pro amore dulcedinem suam, emitto tibi in cartola libelli dotes casa jam dicta puella sponsa mea illa habiat, teniat, possideat, faciat quod voluerit. Et si quis vero, aut ego ipsi, vel quislibet opposita persona, qui contra hoc voluntate meam facta aut libellum dote ista conscripta aut agere præsumperit, solendus tantus coactus exsolvat. Et si quis non obtineat effectum.

Incipit epistola.

Ego enim illi fateor me hanc epistola facere debere, quod ita et feci, ad coguie mea illa propter amore dulcedinem suam et servicium circa me independentis, cedo tibi atque transcribo capsula de casa cum ipso villare, ut ipsa casa resedit, ut ab hodierno die ipsas res denominatas habeas, teneas, possideas. Et si quis vero, etc.

XXXV. *Incipit item cessionis.*

Ego enim illi fateor me hanc cessionem facere debere, quod ita et feci ei, ad dulcissimo nepote meo, nomen illo. Cedo ei propter amorem dulcedinem suam casa, ut ab hodierno die ipsam rem conscriptam habeas, teneas, possideas, etc.

XXXVI *Incipit epistola, quam pater et mater facit in filio.*

^b Licet unicuique de rebus suis, quas in præsentate sæculo [habere] videtur, tam ad sancta loca seu parentum meliorare, et lex manet et consuetudo longinqua percurrit facere quod voluerit. Idcirco ego in Dei nomen illi, et coguie [conjugis] mea illa dulcissima, et a nobiscum integra amore diligendo filio illo. Dum in omnibus, et per omnia, et super totum nobis fideliter servire videris, multas penurias et injurias per diversa loca pro nostra necessitate suscepisti, et in utilitate domnorum partibus Britannici seu Wasconici hostiliter ordine ad specia mea fuisti: proinde convenit nobis, ut aliquid de facultatis nostræ te emeliorare debererit: quod ita et fecerunt. Ergo transcrivimus tibi mansello nostro illo super territorio vir inluster illo, et hoc cum domebus, ædificiis, mancipiis, viniis, silvis, pratis, aquis, aquarumque de cursibus, junctis et adjacentiis, quantumcumque ibidem nos tenere visi sumus, hoc ad die præsentate perpetualliter ordine tradimus ad possedendum, et hoc est habendi, tenendi seu commutandi posteris tuis, vel ubi tua deceverit voluntas, derelinquendi, et ubi aliubi ex nostra sine epistolis oblegatam et infantis nostris remutarent, tu cum ipsis æqualis lanciarum dividere facias. Et in hanc paginola intimare convenit, si nos ipsi aut heredis seu propinquis nostris, aut militans extranea persona, qui contra hanc epistola aliqua querilla aut refragatione con-

^b Vide, infra, cap. 57.

traire voluerimus, soledus tantus tibi sociante fisco componat, et nil vindicet quod repetet; et hæc voluntas nostra cum manus nostras roboratas annui tempore cum lege Aquiliani non debeat esse inconcussa.

XXXVII. Incipit cautio de homine.

Domino magifico fratri illi, ego ille. Constat me accipisse, et ita accepi a vobis per hanc cautionem ad prietum beneficium, hoc est, in argento uncias tantas: in loco pignoris emitto vobis statum meum medietatem, ut in unaquisque septem ad die stantis qualescumque operam mihi legitimam injunxeris, facere debiassenus. Cum annos tantus compliti fuerint, res vestras redibere debias, et cautionem meam recipere faciam. Et si exinde de ipsa opera, aut de ipsas res ad ipso placito negligens tardus fuero, aut voluntate vestra exinde non habuero; tunc me constat res vestras in duplum debiam esse redditurus, aut vobis, aut cui cautione ista dederis ad exagenda.

XXXVIII. Incipit securitas.

Ego enim illi, Quia dum non est incognitum, qualiter aliquos homo, nomen illi, et quia ante hos dies habuit interpellationem, dum dicerit, quasi casa sua infregisset, et res suas exinde deportasset. Unde et ipsi illi habuit, ut hoc in basilica sancti illius apud homines tantus conjurare deberet. Sed metuentis hominis hominibus, eos concordiare dixerunt. Et si recognovi, et in nullo modo culpabile exinde ipso non invenit, convenit ut manu sua exinde facere deberet; quod ita et fecit; ut nullo unquam tempore contra ipsam nulla calumnia, neque repetitione facere non debeas, sed, sicut dixi, quietus et securus residias. Etsi fuerit aut ego ipsi, etc.

XXXIX. Incipit cessio [in dotem].

Dulcissima et cum integro amore diligenda sponsa mea, nomen illa, ego illi, filius illius. Dum non habetur incognitum, sed pluris habetur cognitum, qualiter te secundum lege Romana sponsatam visum sum habere, in animis meis plenius tractavi, ut tibi aliquid de re paupertatica mea concidere debirem; quod ita et feci: hoc est, cedo tibi membro de casa cum mobile et immobile, in fundo illa villa, super terraturium sancti illius, cum villare vel omne circumcincto suo, juxta caso illius, lecto vetito, vestimentum tantum, fabricaturas in soledus tantus, mancipia tanta, his nominibus illus et illus, boves tantus, vaccas tantas cum sequentis tantis, ovis tantus, solidis tantus, campo cum silva ferentes modius tantus; de unus latus est campus illius, vinia juctus tantus de unus latus est vinia illius, prato juctus tantus: hæc omnia superius nominata ad die felicissimo nuptiarum hoc ad die prasente habeas concessum, dum advixeris, perpetualiter ad usufructuario ad possedendum, absque præjudicio [sancti illius] cujus terræ esse videtur. Si vero quod fieri non credo, etc.

XL. Incipit jus liberorum.

Dulcissimo et cum integro amore diligendo jocale meo illo, illa. Sane in Dei nomine mente sanoque consilio meditantis casus humanæ fragilitatis corpore, ne nos contingit ultimos dies inordinatus, quod Deus avertat, de hujus sæculi lustris discederemus, debitumve naturæ compleverimus, dum in terra nus sobolus non habemus, nostrumque elegemus conspirante Deo commune consilio per cartolæ textum nostrum voluntate conscribere. Ideo ego memoratus illi, si tu mihi dulcissima conjux mea illa superstitis fueris, cum ego de hac luce discessero, debitumve naturæ complevero, tunc tu tris portionis de omni corpore facultatis meæ, quem in pago illo et illo ex aloto parentum meorum, vel de quolibet contracto ubi legibus obvenit, si prolis interim non fuerint

• Vide, infra, cap. 58.

A procreati, tibi transcribo, ut quicquid exinde in postmodum exinde volueris faciendum, id est tantum in domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, agris, accolabus, aquis, aquarumque decursibus, junctis et subjunctis, mobilebus cum omni jure et soliditate eorum, integrum, sicut a me fuit possessum, possedendum tuo jure recipias, et perpetualiter possideas; et quicquid exinde elegeris, faciendi liberum potiaris arbitrium. Quia rem ipsam aliter quam quod heredibus meis, illa quarta vero portione reservaverunt, hæc contra vos propinquorum hereditus legitimis meis reservo, ut tu conjux mea illa illas tris portionis, et ipsi heredis mei illa quarta similiter debetis percipere et possidere. Similiter ego illa in ara, juxta ut superius contentur depictum, religionis quos tenet terra mea.... ad vos voluntate mea conscriptas, et ego ad similitudinem conscribere rogavi. Ergo si tu mihi dulcissimus jocalis meus illi superstitis fueris, cum ego de hac luce discessero, debitumve naturæ complevero, tunc tu tris partiis de omni corpore facultatis meæ, quod in pago illo et illo ex alote parentum meorum abire videor, heredis meos in ipsis tris partiis fattiden.... ut quicquid de ipsis tris partiis de alote meo, se prolis inter nos non fuerint procreati, facere volueris, tam in domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, agris, cultis et incultis, pratis accolabus, sicut a me fuit possessum, possideas, et rebus tam quod ad præsens possidere videor, ut mihi juante justum redebitum est, tu hoc integro jure percipias recipere, etc.

XLI. Incipit securitas.

Ego enim illi qui commaneo villa illa sancti illius. Convenit mihi bona voluntate ac securitate ad homine, nomen illo, facere debere; quod ita et feci; pro eo quod illum rem ad furtis conditionis post habuerit, et accepit exinde argento tantum. Proinde manomea et bonorum firmata tibi exinde dedisse, ut post hunc diem de hac causa quietus et securus residias. Et si fuerit aut ego ipse, etc.

XLII. Incipit epistola quem hominem repotati de res suas.

Dum cognitum est quod homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, mallavit pro res suas, et ipsi illi male ei exinde nunquam male fecisset. Proinde ipsi illi ante bonis hominibus convenit, ut hanc epistolam facere deberit, ut nullo unquam tempore contra ipsum agere non præsumat. Quod si illi aut aliqua persona, etc.

XLIII. Incipit securitas de rapto.

Ego enim illi. Constat me accepisse de illo integro compositione, pro eo quod apud homine, nomen illo, puella sua tradenda fuit, dedi ei ad ipso illo soledus tantus. Proinde manu sua firmata et bonorum hominum accepi, ut post hunc diem neque illi, neque nullus de heredibus suis, nulla calumnia nec repetitione habere non debias, sed, sicut dixi, de hac causa quietus residias. Et si fuerit aut ego ipsi, etc.

D XLIV. Incipit notitia [de matrimonio servorum].

Notitia • qualiter illi et illi. Non habitur incognitum, qualiter servus nomen illi, ancilla ad illo, nomen illa, extra voluntatem ad conjugium se conjunxerunt: sed modo nos una pacis concordia convenit, ut de agnatione qui de ipsis procreati fuerint, illi ad ancilla sua duas partes recipiat, ego et illi ad servo suo illo tertia, et quod ipsi aliquid stante conjugio convenerunt, illo servo suo de ipso peculiare duas partes recipiat: similiter et illa ad ancilla sua illa tertia. Proinde ut in postmodum nulla altercatio inter nos non debeat esse, ut manus nostra exinde per duas epistolas uno tenore conscriptas facere debemus; quod ita et fecimus; et pro rei totius firmitate modo affirmavimus, ut nec nos ipsi, nec ullus de heredibus vel de propinquis nostris, ad militans

stranea persona, qui contra istas epistolas venire voluerit, ad dupla pecunia teneatur obnoxius; et illa petitio non obtineat effectum, et has convenientias inconcusso et inconvulso teniat firmitate.

XLV. Incipit epistola qui de heredibus alicui aut ecclesie delegat.

Lex Romana et antiqua consuetudo exposcit, ut unus quis homo, dum in suum contemnit arbitrium, de rebus suis propriis aliquid pro animæ suæ compendium dare decreverit, licentiam habeat, et illud quod ad loca sanctorum, ad congregationem monachorum confertur, nunquam perit, sed ad memoriam æternam et justitiam reputatur. Igitur ego enim in Dei nomen inluster vir ille, necnon et conjugie mea inlustra matrona illa, convenit nobis unanimiter pertractantes, ut aliquid de rebus nostris in monasterio nostro, quem communiter ædificavimus, qui est in honore sancti illius infra muro Andecavis constructus, ubi illa abbatissa custos præesse videretur, concidere deberemus, quod ad die præsen-
visi sumus fecisse, hoc est locello nuncupante illo, in pago illo, rem proprietatis nostræ, quem de parente nostro venerabile viro illo abbate propria pecunia comparavimus, vel die præsen-
tatio nostra est possessio, hoc est cum terris, domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, vinis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, movilibus et immobilibus, junctis et appendiciis et adjectiis in se habentis ad se pertinentis cum superposito pro omni merito suo, ut diximus, ad prædicta basilica vel congregatio ipsius vel rectorem ipsa volumus esse translatum atque inductum: ita ut quicquid exinde ab hac die jure proprio atque firmissimo congregatio ipsius utilitatibus monasterii ipsius elegerit faciendum, liberam habeat in omnibus potestatem: quia malumus te sacrosanctæ ecclesie in honore sancti illius in idipsum monasterio ædificatæ, quam reliquis heredibus nostris. Quod si fuerit aliquis de heredibus nostris, qui contra hanc epistolam cessionis, quam bona voluntate pro nostris expiandis peccatis devovimus, venire, aut contra Ecclesiam catholicam sit pulsatus, et æternæ damnationi subjectus; et insuper auri libras tantas, argento pondus x, sociante fisco, cujus pulsaverit, componat: nihilominus epistola atque definitio nostra omni tempore firma et stabilis perduret.

XLVI. Incipit notitia, quem hominem in causa sua repellavit.

Notitia qualiter veniens illi Andecavis civitate ante venerabile vir illo abbati, vel reliquis quamplures bonis hominibus, qui cum ipso aderant, cujus nomina vel scriptiones atque signaculum subter tenentur inserta, interpellavit aliquis homines his nominibus illis et illis, dum dixerit, quasi vinia sua in loco nuncupante illo, malo ordine pervasisset: quia ipse illi et illi taliter in responso [dederunt] quod auctori habebant legitimo nomen illo majore, quia ipsa vinia ad eos dedisset. Sic ab ipsis viris illi fuit denuntiatum, ut die illo Andecavis civitate ipso illo in Autericio præsentare deberit: se hoc non faciebat, cum legis beneficio ipso illo de ipsa vinia revestire deberet. Actum.

XLVII. Incipit mandatus.

Domino magnifico illo illi. Rogo, prece, supplico atque injungo per hunc mandatum ad vicem meam hominem, nomen illo, quem ego beneficium ei feci, argento uncias tantas, ipsum meum ubi et ubi eas vel meas prosequere et admallare et adcausare facias, quomodo ipso debite prosequere facias: et quicquid ad vicem meam exinde facere volueris, egeris, feceris, gesserisve, etenim me habiturum esse cognosce ratum. Mandatum Andecavis civitate, curia puplica.

* Racimbudio, id est, iudicibus. Vide Glossarium Cangii in *Rachimburgii*.

A XLVIII. Incipit charta de sanguinolento [recens nato, exposito], quem de matricola suscipit.

Cum in Dei nomen nos vero fratris, qui ad matricola sanetis illius residere videmus, quos nobis ibidem omnipotens Deus deconlata Christianorum pascere videtur, invenimus ibidem infantolo sanguinolento, cui adhuc vocabulum non habetur, et de cuncto populo parentes ejus invenire non potuimus. Ideo convenit nobis unanimiter consentientes, et per voluntatem marthyrario, nomen illo presbytero, ut ipso infantolo ad homine nomen illo venundare deberemus; quod ita et fecimus; et accepimus pro ipso, sicut apud nos consuetudo est, treanto uno, cum nostro pacto, et intimare rogavimus. Si nus ipsi aut domenus vel parentis ejus, qui contra charta ita venire voluerit, in primitus Christus filius Dei vivi terribilem et metuendum, ut non sit ad gaudium, sed ad ejus detrimentum, quod ei incutiat sempiternam pœnam; et quod repetit vindicare non valeat: **B** et hæc facta nostra omni tempore firma permaneat.

XLIX. Incipit iudicium de homicidio.

Veniens illi et germanos suos illi Andecavis civitate, ante vero illuster illo comite vel reliquis **A** racimbudis qui cum eo aderant, quorum nomina per subscriptionibus atque signacola subter tenentur inserta, interpellabat aliquo homine, nomen illo, dicebat quasi ante hos annus parentis coram illo quomodo interfecisset. Interrogatum est sæpe dicto illo, qui ad hac causa daret in responsis. Sed hoc ad integra fortiter denegabat. Sic juxta acificantes sæpe dictis germanis visum est ad ipsis personas decrevisse iudicio, ut quartum in suum quod evenit ipso Kalendas illas, apud homines xii mano sua xiii vicinus circa inantes sibi: sin melius in ecclesia seniore loci in ipsa civitate hoc debeat conjurare, quod ad morte sæpe dicto numquam consentisset, nec eum occisisset, nec consciens, nec consentaneus ad hoc faciendum numquam fuisset. Se hoc facere potest, diebus vitæ suæ de ipsa causa securus permaneat: sin autem non potuerit, in quantum lex prætat, hæc emendare stodeat.

Incipit notitia ad supradicta iudicia.

Notitia sacramenti, qualiter vel quibus præsentibus aderant in ipso die Kalendas Martias ingressus est homo, nomen illi, in ecclesia seniore sancti loci Andecavis civitate, secundum quod iudicium suos loquitur, apud homines xii mano sua xiii juratus dixit: Per hunc loco sancto et divina omnia sanctorum patrocinia, qui hic requiescunt, unde mibi aliquid hominis illi et germanos suos illi reputaverunt, quod parente eorum illo quondam interfecisset aut interficere rogasse; ipsum non occisi, nec occidere rogavi, nec consciens, nec consentaneus ad morte sua numquam fui, nec illud de hac causa non redebito nisi isto edonio sacramento, quem iudicatum habui, legibus transivi. Id sunt quod de præsen-
tatione fuerunt, et hunc sacramentum audierunt, et hanc notitiam manus eorum subter adfirmaverunt. Facta notitia.

L. Incipit mandatus.

Domino fratri illo, ego illi. Negociens rogo, prece atque supplico per hunc mandatum ad vicem meam servo meo, nomen illo, natione gentile: quem mihi confugio fecit ubi et ubi, cum ipso invenire potueris, tam in pago, quam in palatio, seu in qualibet patria invenire potueris, quicquid exinde ad vicem meam prosequere et excusare, vel admallare eas facias: et quicquid per hunc mandatum egeris, feceris, gesserisve, etenim me habiturum esse cognosce ratum. Mandatum Andecavis civitate.

LI. Incipit mandatus.

Domino magnifico illo, ego illi. Rogo atque sup-

placo vestra caritate per hunc mandatum, ut omnes causas meas in pago illo ad vicem meam prosequere vel admallare facias, tam in pago, quam et (si necessitas fuerit) ad palacio, vel ubi locus congruus fuerit; et quicquid exinde egeris, feceris, gesserisve, etenim me in omnibus habitaturis tibi essit cognoscat (habitatum esse cognoscat) ratum, quam gestibus oblectatus. Et ut certius credatur, mano mea subter firmavi, et magnorum meorum subterius decrevi affirmare. Datum mandatum Andecavis civitate.

LII. Incipit notitia.

Notitia qualiter veniens ille Andecavis civitate die illo, in regionis, quod ficit mensis ille dies tantus, placitum suum attendidit. Ac contra aliquos homines, his nominibus illis et illis: unde ante hos dies irationis fuerunt pro vinia sua in loco qui dicitur illo. Unde et autore nomen illo, sponderunt presentare ipsa vinia ipsis consigna sit. Sed veniens in eo placito illi, de mane usque ad vespertum placitum suum legibus custodivit et soladavit. Nam illi et illi ibidem fuerunt, et hoc quod esponderunt, nemine potuerunt adimplire. Propterea necessarium ipsius illo, ut hanc notitiam manibus bonorum hominum exinde accipere deberit; quod ita et fecit; ut in postmodum quicquid lex inter eos declarat, attendere debeat.

LIII. Incipit cessio.

Quod bonum faustum sit, lex felicitatis adsatis consentit, et lex Romana edocet, et consuetudo pagi consentit, et principalis potestas non prohibet, ut tam pro se intercedentem, quam ad die filicissimo nuptiarum optabile eventientem. Idcirco ego in Dei nomine illinomen, ante proscribo ad sponsam meam, nomen illa, filia illius, transcribo ad ipsa per hanc epistola atque cessione, hoc est casa cum curte, vel omni circumcincto suo, hoc est mobile et immobile, lecto vestito, campo ferente modius tantus, de uno latere est campus; vinia iuctus tantus, de uno latere vinia illius; silva iuctus tantus, de uno latere silva illius; prado iuctus, de uno latere prata illius, et est super terraturium sancti illius, in fundo illa villa, bovis tantus, vacca cum sequentis tantus; vestimento tanto, in turis de soledus tantus, braculo de soledus tantus; hæc omnia de superius nominata, quandiu adviximus, ambo pariter hoc tenere et possidere debiamus, superius nominata hanc tenere et possidere debias. Et se prolem nobis Deus dederit, cum omne integritate ut rem meliorata acceperit, et affirmare deberimus: quod ita et ficimus. Post transitum vero tuum in ipsis revertantur. Et se agnatio de nobis procreata non fuerit, hæc omnia rem superius nominata, hoc tenere et possidere debiant, et cui volueris derelinquas. Et si fuerit qui contra hanc epistola adque cessione, quem ego bona voluntate nulla imperium fieri et affirmare rogavi, venire aut litigare vel infringere fortasse conaverit, interat inter tibi et fisco soledus tantus coactus componere debeat, et quod repetit vindicare non valiat.

LIV. Notitia divisionis.

In Dei nom. Placuit atque convenit inter illus et illus germanus, ut inter se de res eorum dividere debuierit: quod et fecerunt. Accipit illi hoc est casa cum omni circumcincto illo, seu et mancipia vel mobile et immobile, quem in ipsa casa esse videtur, vel vineas, silvas et prata, quantumcumque in ipsa casa accipere videtur, totum et ad integrum. Et in contra accipit germanus suos illo alio locello illo, cum omne rem ad se pertinentis. Unde convenit ut manus eorum firmatas inter se accipere deberent: quod ita et fecerunt, ut unusquis quod accipit habeat, teneat et possedeat, vel cui voluerit derelinquat. Et si fuerit unus ex nus ipsis qui contra parte suo agere aut reser-

tare præsumpserit, partem suam ad parte suo amittat, et insuper soledus tantus componat, et quod repetit nihil valeat vindicare; et hæc pactio divisionis omni tempore firma permaneat.

LIV. Notitia cessionis.

Ego enim illi. Convenit nobis ad petitionem nutritio nostro, ut aliquo locello, nomen illo, in loco qui vocatur illo, pro assiduo servicio suo vel benevolentia, qui circa nus abire visus est, ei concidere deberemus: quod ita et fecimus, ut post hunc diem ipso locello integrum habeat concessum, ut quicquid de ipso facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Et pro instantibus malis hominibus, convenit multa ibidem inserere debeamus: quod ita et fecimus. Et si fuerit qui contra epistola ista ullus de heredibus meis, aut quislibet homo, aut extranea persona, qui contra ipsa resultare voluerit, soledus tantus ei componat, et repetitio sua non obtineat effectum; et hæc epistola omni tempore firma permaneat cum stipulatione subnixta.

LVI. [Formula dissolventi matrimonii.]

Domino non dulcissimo, sed amarissimo et exsufflantissimo locali meo illo illa. Dum non est [incognitum] qualiter faciente inimico et interdicante Dei, ut in simul esse non potemus; proinde convenit nobis ante bonis hominibus, ut ad invicem nos relaxare deberemus; quod ita et fecimus. Ubicumque localis meus mulierem [ducere] voluerit, liberam habeat potestatem faciendi. Similiter et illa convenit, ut ubicumque ipsa femina superius nominata sibi marito accipere voluerit, liberam habeat potestatem faciendi. Et si fuerit post hunc diem unus ex nus ipsis qui contra hanc epistola ista agere aut repetire præsumpserit, soledus tantus ad parte suo componat una cum iudice intercedentem, et quod repetit nihil valeat vindicare, et hæc epistola firma permaneat.

LVII. Incipit cessio.

Lex Romana edocet, consuetudo pariter consentit, et regalis potestas non prohibet, ut unus quis de rem suam, quem in presentie die possedit, faciat quod voluerit. Idcirco ego quidem in Dei nomen illi, qui commaneo illa villa, quia perfractavi circa animus meus, ut omnis res meas, quem in presentie seculo habere videor, ad filio meo duas partes per hanc epistola cessione ad die presentie trado ad possedendo, tam casas, domibus, ædificiis, mancipiis, campis, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, iunctis et subiunctis, mobilibus et immobilibus, omni rem meam, pro assidua servitia sua vel benevolentia, ei, sicut dixi, partis duas deligo atque transfundo ad die presentie; tertia vero parte ad heredis propinquis reservans, hæc tamen conditione, ut dum advixerit, mihi in omnibus tam de victo, quam et de vestito soniare [præstare] mihi debeat, et ipsa terra persolverefaciat: et quicquid de ipsis duas partes facere voluerit, habendi, tenendi, donandi, vendendi, seu commutandi, absque præiudicio sancti illius, cuius terræ esse videtur, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero (quod fieri esse non credo) si fuerit ullo unquam tempore, aut ego ipse, aut ulus de heredibus meis, vel quislibet homo aut extranea persona, qui contra hanc epistolam cessione ista venire aut agere fortasse præsumpserit, in primitus Dei incurrat iudicium, et sanctorum loca efficiatur extraneus, et insuper inter tibi et agente sancti illius [soledus] tantus componat; et quod repetit nullo congenio evindicare non valeat; et hæc cartola omni tempore firma permaneat.

LVIII. [Notitia de natali servorum.]

Nos enim illi et conjux mea illa. Dum non est incognitum qualiter aliqua femina, nomine illa, servu nostro, nomen illo, ad conjugium copulavit, et modo

^a Vide Marcullum, lib. II, cap. 50, supra.

^b Vide, supra, cap. 36.

^c Vide, supra, cap. 44.

nos bona voluntate convenit, ut quamdiu quidem in conjugio sunt copulati, ipsa femina per nos non debeat esse declinatam in servicio. Et agnatio, se ex ipsis procreata fuerit, ad ingenuitatem capitis eorum debuit permanere ingenui. Si quoque ut se eis necessitas fuerit, ad servicio caput eorum inclinatur, non ei detur licentia, nisi ad nos vel heredis nostris propinquiores: et peculiare quod sit ante conjugio laborare poterit, ipsa femina tercia parte exinde habeat absque nostra repetitione, vel heredum nostrorum. Deinde in hanc epistola nobis intimare convenit, se nos ipsi aut heredis vel propinqui nostri, seu quislibet opposita persona, quid ad traditis conveniencias ipsa femina commodolare voluerit, aut contra epistola hæc agere contentator fuerit, soledus tantus componat, et nihilum dicit et quod repetit; et hæc epistola omni tempore firma permaneat.

LIX. [Notitia de commodato.]

Ego enim illi qui commaneo illa villa. Constat me accepisse, et ita accipi de homine, nomen illo, ad pristinum beneficium argento uncias tantas. Sic modo convenit, ut cum multa caretate ipso argento die Kalendas illas mox venturi Septembris, et circum me habere debiam, et ipsa die argento vestro reddere faciam, et cautionem meam recipere faciam. Et si exinde negligens aut tardus fuerim, voluntate vestra non habueris, hic modo mihi in hunc cautione placuit inserere, ipsas revestitas in duplum vobis sic reddetur, aut vobis, aut cui cautionem istas dedigeris ad ex.

NOVA COLLECTIO FORMULARUM.

STEPHANUS BALUZIUS TUTELENSIS

EX VETERRIMIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS ERUIT, IN UNUM COLLEGIT, PRIMUM EDIDIT ANNO 1677.

I. *Petitio episcopi peregrini ad episcopum proprium.*

In Christi nomine. Ille episcopus illo episcopo amico nostro devotam dirigo salutem. Gratias vobis referimus de caritate vestra, quam erga fidelem nostrum dignati estis facere et circa congregationem nostram quæ est in oppido sita quod dicitur illum. Fecisti enim ut Apostolus commendans ait: *Prædica verbum, insta opportune et inopportune nolentibus* (II Tim. iv). Qui enim sequitur apostolorum vestigia, luce gaudebit perpetua. Rogo vos humiliter dirigere nobis per epistolam vestram quid mihi de nostro liceat celebrare officium in parochia vestra et in ecclesiis vestris quæ in nostro sunt beneficio, si prædicare liceat, si emendare, si corrigere, si erigere ecclesiis, si confirmare, aut baptizare, aut penitentiam dare, aut quid nobis concedatis, aut quid prohibeatis, scire nos faciatis citius petimus. Amicitiam vero vestram valde firmam optamus inter nos consistere. Et obsecro ut mihi commendare dignemini quasi firmo amico tuo quodlibet servitium, et paratum me habeatis in omnibus honestis et justis mandatis vestris. Benevalete.

II. *Commendatoria et exhortatoria ad sanctimoniam.*

In nomine sanctæ Trinitatis. Venerandæ et ammirandæ gloriosæque illæ, ego ille inferior cunctis servis vestris postulo summo a Deo æternum venire salutem. Hinc rogo vos et ammoneo ut laus popularis, quæ per vulgares spargitur aures, vestram attingat mentem, et crescendo pollulat sapientia vestra apud Deum et homines. Omnis vero populus hac proclamavit voce dicens his vero esse ditatam felicibus donis, quod in perpetuum firmiter permaneat, citam omni bono consilio et claram facie omni conspectui humano, varias scilicet gazas miro ordine beataque mundi regna mirifice disponere, pulchram corpore et in mente quietam, lucidis autem luminibus vestram fieret staturam, in aulem dicunt. Debetis enim semper gratias agere, ut in vobis hæc et his similia crescant per omnia momenta. Vide, ut Apostolus ait, quomodo caute ambulaveris, sicut sapientes (Ephes. v). Et iterum: *Non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus providentes bona*, etc. (Rom. xii, II Cor. viii). Festina itaque, virgo gloriosissima, sanctis studiis te et bonis operibus ornare, ut cum sanctis et beatis virginibus centenum merearis collegere ractum.

III. *Conquestio de vasso qui justitiam facere renuit.*

Domino iniuster atque præ cuncto magnificentissimo, ut confido, viro amico meo illo ille. Deus scit, qui omnia non latet occulta antequam fiant, in omnibus amicus et bene cupiens vester, illud inprimis quod plurima sunt et nobis opportunum, salutem in Domino optamus vobis in quantum arcana cordis mei continet plenitudo. De cætero cognoscas industria vestra iste præsens homo noster serviens vester nomen ille ad nos venit et nobis dixit eo quod vassus vester nomen ille res post se malo ordine reteneat injuste, et dixit quod nulla justitia apud ipso exinde consequere possit. Propterea sollicitamus vobis, precamur ut hoc causa diligenter inquirere jubeatis, ut ipse homo noster serviens vester sine ulla dilatazione ad suum exinde debeat perquirere justitiam. Et si hoc faciatis, vestram bonam consuetudinem adimpletis. Et unde nos injungetis, et nos potebimus, vos vel servientes vestros in bonis partibus remerere non tardamus. Agite taliter quæ nos per vos bona habemus fiducia, ut iste homo noster serviens vester sibi congaudeat quod nostram ad vos deportasset suggestionem. Ad sapientissimum sufficit.

IV. *Item de eadem re.*

Domino sancto apostolica sede colendo domno et in Christo patri illo papæ ille. Deus scit, cui nulla latent occulta, in quantum video et nostra est possibilitas, in omnibus amicus et bene cupiens vester, illud inprimis quod plurima sunt et nobis opportunum, salutem in Domino optamus vobis in quantum totus mundus fulget in gloria, vel quantum distat ortus ab oriente et deficit ab occidente, seu et si fieri potuisset quod tota membra vertissent in lingua. De cæterum supplicamus gratia vestra ut pro me peccatore in vestris sanctis orationibus intercedere digneris. Et iterum, Domine, supplicamus cognoscat admitas vestra iste præsens homo noster serviens vester nomen ille res suas malo ordine post se retinebat injuste, et nulla justitia apud ipso exinde consequere possit. Propterea precamur vobis ut hæc causam diligenter inquirere jubeatis; ut sicut vestra bona est consuetudo, ipse homo noster serviens vester sine ulla dilatazione ad suam exinde debeat pervenire justitiam, et sibi congaudeat quod nostram ad vos deportasset suggestionem, et nos vobis gratias agamus. Et si locus advenerit, vos vel servien-